

Володимир Тимчук

Гуцульське повстанне

п о е м а

Присвячую прадідові
Івану Тимчуку, учасникові тих подій,
та Степанові-Олексі Тимчуку

Володимир Тимчук

Гуцульське повстанне

п о е м а

УДК 821.161.2-13'06
ББК Ш6(4УКР)6-51
Т-41

Тимчук В. Ю. Гуцульське повстання. Поема. —
Львів–Ужгород–Ясіня: Видавництво «Астролябія»,
2014. — 24 с.

Поема Володимира Тимчука — вихідця із закарпатського селища Ясіня — «Гуцульське повстання» є спробою поетичного осмислення Гуцульської республіки, яка існувала з листопада 1918 по червень 1919 року на Закарпатті і увійшла в історію як унікальна спроба державного будівництва.

Дизайн © Видавництво «Астролябія», 2014
Текст © Володимир Тимчук, 2014
Післямова © Василь Кухта, 2014
Ілюстрації © Надія Кінаш, 2014

ISBN 978-617-664-033-2

Заспів

Гей, опришки, пробудіться,
Діставайте топірці:
Хай ламає пута злість ця,
Волі хай дзвенять пісні.
Груди гордість розпинає...
Те, що було, — лихо з ним!
У гуцульським срібнім краї
Возродився славний чин.

I

— Добрий вечір, пане газдо,
Прийми коледоньку¹,
Нині меш² гостити ладно —
Міркуй головоньков,
Чом ми, легіні статечні,
Спів трембіт ламаєм,
А коледи, фьист³ сердечні,
Наново співаєм?
— Знаю, хлопці, зачекався...
Гомін волі чути.

¹ Коляда

² Будеш

³ Дуже

Сповідався-сподівався:
Тим колéдам бути!
Заходи, березо⁴, дь'хаті,
Поклонисé бартці⁵:
Не барись... мерщій освячуй
Побратима в складці.
...По грун'ях до хат ходили
Хлопці, як годиться, —
В дні Різдва зростали сили...
Час настав. Зориться...

II

В Станиславі, у столиці
Раду мали тайну,
Як здобути перемогу
Гуцулам в повстанні.
Походжає пан Вітовський:
— Стримуем поляків.
Тож не можу більше сотні
Жовнірів вам дати.
— Слава Богу! Сто вояків,
Що в боях горнили
Здобували щастя й долю
Україні милій...

Порішили, відрядили
Грипс до Коломиї:

⁴ Провідник колядників

⁵ Гуцульська сокира

Чоти скритно спорядити
В Ясіня з Зимиру.

III

Відгула кривава вoйна⁶ —
Цісарство упало.
Чміль Штеньo⁷ — у Празі жoвнiр,
Там 'го⁸ в Зрив застало.

⁶ Вiйна

⁷ Степан Клочурак (Чміль) — організатор повстання, президент Гуцульської республіки в Ясіню (1019 р.), в майбутньому — відомий громадсько-політичний, військовий діяч Закарпаття

⁸ Його

Чехи владу в руки сміло,
Швидко перейняли:
— Та хіба ми не зумієм
Править над ґрун'ями?
Звістку хто про чин у Львові
Доніс, — невідомо,
Та Степан Клочуреківий
Через тиждень — вдома.
Там Говерла сяє гордо,
Пётрос і Близниці.
Там пливуть по Тисі Чорній
Дарáби й зірниці.
На Трицётках⁹ схід збирають,
В ясний день, на Дмітра,
У найліпше се вбирают¹⁰...
Чути клич трембіти!
Пацьорки на вішітénках¹¹,
Гердани¹², мов рожі ...
Рідко де се так вдягають
Шляхетні вельможі!
На плечáх — п'єтáк, а черес¹³
Стан їм обвиває.
В кожнім погляді пречистім
Гонор закипає.
Загуло народне віче:

⁹ Назва місцевості

¹⁰ Одягаються

¹¹ Вишиваних сорочках

¹² Прикраси з бісеру

¹³ Елементи гуцульського одягу

— Хто в сім Божім краї —
Від Говерли до Сигóту —
Панувати має?
Братте є, нам рідні духом, —
Там, за перевалом.
Ці слова — хай кожний слуха:
З браттеми єднаймось:
Віра, мова, ще й звичаї,
Вбрання — й те однаке.
Білий хліб се родить в краї,
Ниви — повні злаків.
Годі бути у неволі —
Внуки не пробачать,
Тож рішаймося до волі...
В нас — опришків вдача!

IV

По Майдані ухвалили —
В Ясіню будь Раді,
Знаних газдів запросили
Мир творити ладний.
А чужинців проводжали
По дорозі битій:
Хай у пустці гортобадьській
Сіють своє жито.
Не дамо смerek карпатських,
Жодної галузки
Тим, що зверхньо промовляють:

«Бідиш... марго... муско...¹⁴»
...Поладнали клу́ні, га́ті —
Збіжже там, тут во́ди,
Щоб мостів не руйнували
В веснянім поході.
Вдовам, сиротам по во́йні
Денний харч вділили.
А братам, в бою полеглим, —
Високі могили.

V

Та недовго воля цвіла —
Мадярські сейкелі¹⁵
За наказом Будапешта
Знов прийшли в оселі,
Щоб помститися вкраїнцям,
Карний бат¹⁶ прислали
І розбої та убивства
Підлі розв'язали.

Рада діяла в підпіллі:
— Вже ми не здамося...
Піст триває?.. 'Ме¹⁷ весілля...
Там розберемося!

¹⁴ Лайливі угорські слова

¹⁵ Регулярне військо з числа семиградських угорців, особливо відданих святостефанській короні

¹⁶ Скорочено від «батальйон»

¹⁷ Буде

VI

— Слобід¹⁸ вам коледувати,
Панове жовніри?
Любимо в Різдво стрічати
Гостей на подвір'ї.
— Ой ми вам поколедуєм
Тай потрембітаєм:
Нашу славу враз почують
В полонинах-пляях!
— Ой родивсе Бог на сіні
Й правди став шукати...
Ми до вас були гостинні,
Зараз — зброю скласти!

¹⁸ Чи можна

Пролунало зо два стріли,
Бартками махнули —
Під арештом себе вздріли
Сейкелі в гуцулів:
Калачем почастували,
Куном похвалили
І, беззбройних, відпустили
З Богом до родини.
...Подолавши перевали,
Поміч прибувала,
Військо ладно муштрували
Нові генерали.
Освятивши воду в Тисі,
І барткі, й пістолі,
До Сиготу урочисто
Посіддали коні,
Щоби визволить з полону
Місто прехороше —
Цю столицю українців
І Марамороша.
З синьожовтим люд стрічає
В Біліні, Бичкові.
Кожна хата виряджає
Мужа гонорово.
В навечір'є на Йордана
Радість в грудях креше:
«Уряд в місті перейняли» —
В ЗУНР летить депеша.
...Ой далеко Станиславів,
Баю-Маре — близько:

Звідти в марш нічним походом
Йде румунське військо.
Та нерівні надто сили —
Марно кров проллється...
«Здати слід Сигіт без бою!» —
У наказі йдеться...
Повідомили румунів
Про відхід без бою
І призначили на вечір
Місце для постою.
Та в Коморі під Сиготом
Бої таки стались.
Кров лилася з обох боків,
Увесь день стріляли.
Полягли в бою звитяжнім
Легіні-сокóли.
У борні нерівній впали
За українську долю.

VII

Той похід не був успішним
І великі втрати...
В Будапешті з'їзд поспішно
Зверхник став скликати.
Пропонує автономно
Й далі бути з мадяром:
— Обіцяєм вам двомовність
Й ще багатші дари!..
За мадярським йде все планом:
— Так було... так буде!

Враз ясінці запитали:
— Що ж ми чиним, люде?
Сотні літ в тяжкій неволі
Мучились, карались,
Щоб від рідного, від долі
Зараз відцуратись?
За Карпатами спливають
Кров'ю наші братте.
Той, хто б'ється, здобуває
В своїм краї щастя.
Пропонуємо у Хусті
Ще раз всім зібратись,
Не дозволим над собою
Зайдам¹⁹ насміхатись.

¹⁹ Прибульцям

Запитаємо громаду:
За кого та кегне²⁰,
А позавтра скличем раду...
Це мудріше, бігме²¹!
Так зірвалась «добровільна»
Підневільна мука.
...Двадцять першого ж бо січня
Залунало: «Злука!»

VIII

Двадцять тижнів панували
Гуцули уперті
На дідівських славних землях...
В трикутниках смерті
Захлиналась Україна...
Прірва — під ногами...
Визволителі Сигота
Дзвонять ланцюгами
У румунським криміналі:
— Волі захотіли?!
Мой, вояки ваші мертві,
І ви, бач, не вільні...
Кара смерті всім світила...
Дельвіг²² все ж добився,
Щоб гуцулів відпустили

²⁰ Віддавати комусь перевагу

²¹ Достеменно

²² Сергій Дельвіг, генерал-полковник Армії УНР, в 1919–1921 рр. — військовий аташе-голова української військової місії при Посольстві УНР в Румунії

Й рід їх возродився.
Цей порив душі палкої
Залунав світами...
Попросилися до чехів
Й стали... русинами.

ІХ

— Друже, будь наготові —
Зграбний, рвійний, здібний.
Славний чин відроджуй сміло
Й не скигай, що бідний.
За плечима рід статечний,
Мудрістю сповитий:
Господарку — будувати,
А мечі — гострити!
Гуцулам — життя достойне,
А загиблим — славу...
...І «Просвіту» спорядили,
Й молодь гартували,
«Січ» заклали чинну, справну,
«Декалог»²³ прийняли.
І послів до сойму в Прагу
Гідних споряджали.
Вчили нас предтечі дужі
Волю здобувати:
— Бо інакше не ти будеш
В краї панувати!

²³ «Десять заповідей українського націоналіста», автор —
Степан Ленкавський

Так і чехи: зволікали
З самоуправлінням
Для українців. Дочекались —
Вже нема спасіння
Їх державі в тридцять восьмим...
В Хусті ж — Красне Поле...
У святій нестримній злості
Стала «Січ» до бою,
Щоб з усім Карпатським краєм
Волю захистити.
Хай Антанта хитра прагне
Гітлеру годити.
Не встояли... Моцна сила
Срібний край терзала...
Та зосталась горда слава —
Воїв Святослава.

Х

Веселяться ріки, гори,
Ввись стремлять смереки.
Вже про битву за свободу
Спогади далекі.
Тут на грúнях, де опришки
Золото ховали,
Де ватаги дужих хлопців
Кров татарську лляли,
Де кордони і застави
Ворогів єднали —
Тут, мов велети, краяни
Топірці здійняли.

Справі прадідів онуки
Шани знак воздвигли...
Трембігають... Срібні згуки
Волю возвістили!

Травень–червень 2012 року

Спартанці із Ясіня

Напевно, не зустріти сьогодні на Закарпатті людини, яка бодай побіжно не чула про Гуцульську республіку (Ясіня, 1919 р.) та її президента Степана Клочурака. Останніми роками їй приурочено чимало статей в періодиці, уроків у загальноосвітніх школах, лекцій у вишах. Представникам молодшої генерації нині важко повірити, що ця славна сторінка визвольних змагань українців (як, зрештою, і багато інших) протягом тривалих десятиліть була наміцно ув'язнена в різноманітних спецфондах: через інквізиторський присуд КДБ. Вітчизняний, спраглий правди читач рельєфно познайомився з нею завдяки історико-краєзнавчому журналу «Карпатський край» (редагованому на той час автором цих рядків): у 1992 році тут перевидано (у скороченому варіанті) спогади Степана Клочурака «До волі», що вперше побачили світ 1978 року у США. Відтак у «Поличці «Карпатського краю» видрукувано унікальну книгу відомого українця зі словацького Пряшева Миколи Мушинки «Лицар волі» (Ужгород, 1994 р.), де Гуцульська республіка поставала у воістину епохальній красі і величі. З тих пір, отже, не тільки Ясіня, але й весь український світ,

побагатшали на верховини нескореного людського духу. Чого домагалися гуцули, збройно виступивши проти ненависного угорського зверхника в час, коли на історичній мапі світу прописувалися нові держави й народи? Звісно, вільного, щасливого життя в єдиній Україні. На превеликий жаль, не судилося... Однак Гуцульська республіка, як і по двох десятках літ Карпатська Україна (1939 р.), за яку на Красному Полі спільно пролили гарячу юнацьку кров не тільки закарпатці, але й їх брати-галичани, що вкотре прийшли на підмогу, стала предтечею незалежної Української держави...

Гуцульська республіка знайшла своє гідне відзеркалення і в творах красного письменства. Між двома світовими війнами, коли Закарпаття потрапило до складу новоутвореної Чехословаччини на чолі з Т.-Г. Масариком, було здійснено кілька спроб осмислити вікопомні події засобами художнього слова. Збірка оповідань фундатора закарпатоукраїнської літератури Василя Гренджі-Донського «Назустріч волі» (1930 р.), повість чеха Зденека Кудея «Гуцульська Республіка» (1937 р.) та роман «Гори говорять!» (1934 р.) тодішнього емігранта на теренах Чехословаччини Уласа Самчука, частого гостя активних учасників повстання братів Климпушів, — своєрідні хроніки «святого бунту», боротьби гуцулів за власну свободу і національне самовизначення. Названі твори подають чудові зразки гуцульської говірки, досліджують народну психологію, побут... Звісно, у радянські

роки тема Гуцульської республіки була табуованою, а постать її президента, як і багатьох інших ясінських повстанців, наділена тавром «український буржуазний націоналіст». Виявлено лишень єдину спробу професійного літератора відтворити, переосмислити з висоти проминулих літ названі події (книга перша «Гуцульська республіка» «шухлядного» роману-дилогії Івана Долгоша «Заплакала Тиса кров'ю...» (Ужгород, 2012 р.). Як не парадоксально, але в добу української незалежної держави майстри художнього слова гуцульським повстанням 1919 р. не переймалися. Є для того ряд вагомих причин. Найосновніша: тема таки добряче «заговорена» науковцями, журналістами. Часто-густо розмова про високий чин, жертвенність і подвиг грішить дешевим, лубковим псевдопатріотизмом. І треба мати неабияку мужність (і талант), аби наважитися кинути виклик подібним обставинам. Спромігся на таке у наші дні автор поеми «Гуцульське повстання», яку залюбки репрезентуємо широкому читачеві, Володимир Тимчук. Чого-чого, а мужності пану Володимиру не позичати: він — офіцер Збройних Сил України, підполковник, кандидат технічних наук, начальник науково-дослідної лабораторії інформаційних та геоінформаційних систем Академії сухопутних військ України імені гетьмана Петра Сагайдачного. Є й інші мотиви, які спонукали його взятися за перо: Володимир родом із Ясіня, серед фундаторів Гуцульської республіки — його далекі і близькі

родичі: прадід Іван Тимчук, голова лісової комісії, член Головної управи Української народної ради, брат прабабусі Марії Юрій Кабальюк — сільський вїйт у ті далекі роки, дід Юрій Тимчук, член героїчної «Карпатської січі» у добу Карпатської України... Гадаю, не раз-не два як професійний військовик автор поеми «Гуцульське повстання» аналізував дії ясінців, особливо ж похід гуцульського війська до Сиготу з метою завадити румунським регулярним підрозділам, що вже захопили столицю Буковини — Чернівці, утвердитися в Мараморощині. Чим це було: геополітичною авантюрою чи заздалегідь спланованою операцією? Не знаю. Згадуваний вище Василь Гренджа-Донський всю відповідальність за поразку під Сигітською Коморою врешті сповна покладав на плечі командування, в тому числі Степана Клочурака: «Панове команданти скорше пішли гуляти, ніж були б подбали про шляхи евентуального відступу...»²⁴ Немає відповіді на це контроверсійне запитання й у нашого сучасника Володимира Тимчука. Бо не тільки розумом, але в першу чергу люблячим серцем він помічає якості земляків, якими не можна не захоплюватися: палку любов до рідного краю, України, нації, готовність до самопожертви заради них. А ще — вміння дбайливо господарювати, плекати власну мову, одяг, вибудовувати повсякчас високі

²⁴ Гренджа-Донський В. Покрив туман співучі ріки. — Ужгород, 1928. — С. 112. Передрук: Твори Василя Гренджі-Донського. — Нью-Йорк, 1986. — Т.7. — С. 80

пріоритети. Саме такими, людьми нескореними, самодостатніми, переможцями в найскладніших життєвих ситуаціях, тверезими прагматиками, а не скигліями-невдахами, лицарями абсурду постають персонажі поеми «Гуцульське повстання». І в цьому її найосновніший, в тому числі мистецький, як на автора цих рядків, здобуток... До слова, Володимир Тимчук, сплачуючи данину власному родоводу, як і його попередники, вдало використовує гуцульську говірку, увиразнюючи мовленевий колорит твору, що нині потрапляє на суд прискіпливого читача. Бажаємо йому, читачеві, на прикладі «твердих» гуцулів із Ясіня, ніколи не забувати, що українці, як ті спартанці, ніколи не мирилися з лихою долею!

Василь КУХТА

*письменник, головний редактор
журналу «Карпатський світ», м. Ужгород*

Літературно-художнє видання

Володимир Тимчук
Гуцульське повстання

Відповідальний за випуск Володимир Русиняк
Літературний редактор Олег Фешовець
Дизайнер Галина Гінайло
Верстальник Дмитро Савінов

Підписано до друку 14.10.2013. Формат 84x108 1/32
Папір офсетний. Гарнітура «Warnock Pro»
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 1,26. Зам. 3-014/010

Видавництво «Астролябія», ТзОВ

а/с 66, Львів 79000 Україна

Тел.: + 38032 243 56 72

Факс: + 38032 243 56 71

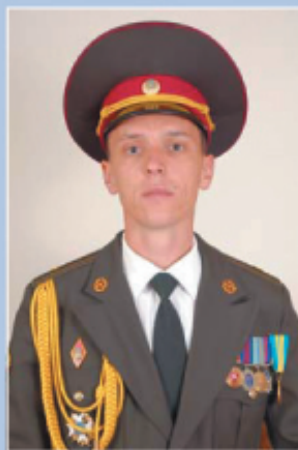
Моб. тел.: + 38050 431 54 64

Ел. пошта: info@astrolabium.com.ua

Web-сторінка: <http://www.astrolabium.com.ua>

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців

ДК № 967 від 27.06.2002 р.

Володимир Тимчук

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, підполковник Збройних Сил України. Проходить службу в Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Автор понад сотні наукових і навчальних праць, а також поетичної збірки «Весняні коловороти». Член Всеукраїнського центру збереження природних і рукотворних пам'яток Гуцульщини «Струківська церква».

<http://www.astrolabium.com.ua>

ISBN 978-617-664-033-2

9 786176 640332